Gönderim Tarihi: 24.12.2019

Kabul Tarihi: 05.05.2020

NAHCİVAN DUZDAĞIN SAĞLIK TURİZM POTANSİYELİ

Health Tourism Potential of Nahcivan Duzdağ

Oğuz ŞİMŞEK

Dr. Öğr. Üyesi İğdir Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Coğrafya Bölümü

oguzsimsek76@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9749-5104

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Alternatif turizm faaliyetlerinden sağlık turizmi son yıllarda dünya genelinde çok gelişmiştir. Sağlık turizmi faaliyetlerinden birisi olan speleoterapi turizmi ve tuz mağaralarında tedavi yöntemi, dünya genelinde hızla yaygınlaşmaktadır. Türkiye'nin doğusunda, Azerbaycan'a bağlı Nahcivan'da yer alan "Duzdağ Terapi Merkezi" sahip olduğu altyapısıyla önemli tedavi merkezleri arasında yer almaktadır. Nahcivan şehir merkezinin oniki kilometre kuzeyinde bulunan Duzdağ Terapi Merkezi, yerüstü ve yeraltı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Özellikle astım ve nefes darlığı (bronşiyal) hastalıklarının tedavisi için hizmet veren birkaç önemli merkezden birisidir. Merkeze Türkiye, Azerbaycan ve İran üzerinden ulaşım sağlanabilmektedir.

Duzdağ Terapi Merkezinin turizm potansiyelini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, sahada gözlemler yapılmış ve daha önceden yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Ayrıca dünyanın diğer bölgelerindeki benzer terapi merkezleri de dikkate alınarak, toplanan veriler değerlendirilmiş, Nahcivan Duzdağ Terapi Merkezi'ni bilim dünyasına tanıtmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Speleoterapi, Turizm, Nahcivan, Duzdağ.

Abstract

Health tourism, one of the alternative tourism activities, has developed a lot in the world in recent years. Speleotherapy tourism, which is one of the health tourism activities, and the treatment method in salt caves, are becoming widespread worldwide. Eastern Turkey, located in Nakhchivan of Azerbaijan "Duzdağ Therapy Center" is among the major treatment centers where infrastructure owners. Duzdağ Therapy Center, located twelve kilometers north of Nakhchivan city center, consists of two parts, aboveground and underground. It is one of the few important centers serving especially for the treatment of asthma and shortness of breath (bronchial) diseases. Central to Turkey, Azerbaijan and Iran over transportation can be provided.

In this study, which aims to reveal the tourism potential of Duzdağ Therapy Center, observations were made in the field and previous studies were reviewed. In addition, considering the similar therapy centers in other parts of the world, the data collected were evaluated and it was aimed to introduce Nakhchivan Duzdag Therapy Center to the scientific world.

Keywords: Speleotherapy, Tourism, Nakhchivan, Duzdağ.

1. GİRİŞ

Dünyada birçok alanda olduğu gibi sağlık, ulaşım ve kitle iletişim araçları sektöründeki gelişmeler, insanların yaşadığı yerin dışındaki bölgeleri görmeleri, alternatif tedavi yolları hakkında bilgi sahibi olmaları ve buralara ulaşabilmeleri, sağlık turizminin gelişmesinde rol oynayan faktörler arasında yer almaktadır. Günümüzde ekonomik ve ulaşım şartlarının elverişliliği oranında, yaşadığı yerin dışında tedavi yerlerine ulaşmak için seyahat edenlerin, konaklayanların ve belirli bir süre geçirenlerin sayısı giderek artmaktadır. Bu durum farklı bir turizm aktivitesinin oluşmasına yol açmaktadır. Başka bir ifade ile İnsanların seyahat etmek suretiyle ikamet ettiği yerin dışında konaklayarak tedavi olmayı amaçlamaları özel bir turizm çeşidi olan sağlık turizmini ortaya çıkarmıştır.

Sağlık turizminin hedef kitlesi, sağlığı bozulmuş olan kişiler ile sağlığını korumaya duyarlı kişilerden oluşmaktadır (Aydın, 2012, s.92).

Son yıllar da tüm dünyada gelişme gösteren ve alternatif bir turizm olarak ön plana çıkan sağlık turizminin farklı tanımları yapılmıştır. Sağlık turizmi; genel olarak bilinen ve yapılan turistik faaliyetlerin yanında, sağlığa yönelik hizmet ve tesislere, farklı çekim unsurları ile turist çekmek için oteller gibi turistik tesisler yapılması veya bölgelerde ki teşebbüsler ve faaliyetlerdir (Öztürk, 2018, s.719).

İmkânlar ve fırsatlar sağlığı bozulan insanları farklı seçeneklere yönltebilmektedir. Günümüzde insanlar artık sağlık sorunlarının çözümü için sadece yaşadığı yer veya ülke ile sınırlı kalmamakta, dünyanın değişik ülkelerini ve tedavi merkezlerini ve doktorlarını tercih edebilmektedirler.

Ülkemizin doğusunda ve Anadolu'nun doğal bir devamı olan Nahcivan tuz terapi merkezi sahip olduğu potansiyel ve diğer ek hizmetler ile yakın ve uzak çevresine birçok tedavi imkanları sunmaktadır. Coğrafi özelliklerinin yanında çok eski tarihi geçmişi, ulaşım kolaylığı ve konaklama tesislerinin varlığı tedavinin yanında birçok turistik aktiviteler sunmaktadır.

Amaç: Araştırmamıza konu olan Nahcivan Duzdağ Terapi Merkezinin coğrafi açıdan tanımını yaparak, Speleoterapi potansiyelinin değerlendirilmesi ve yöre halkına ekonomik katkı sağlaması hususunda gerekenlere vurgu yapmaktır.

Ayrıca Nahcivan'a turistik veya farklı amaçlar için gelenlere alternatif olabilecek sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânlarını ortaya koyacak şekilde, yörenin turizm potansiyeline dikkat çekmektir.

Yöntem: Araştırma saha çalışmalarına dayanmaktadır. Araştırma sahasında gözlem yapılmış ve Tuz terapi merkezinde incelemelerde bulunulmuştur. Genel sağlık turizmi, tuz terapi merkezleri ve Nahcivan Duzdağ Terapi Merkezi ile ilgili kaynak taramaları yapılmıştır.

Bunlar irdelendikten sonra, Duzdağ Terapi Merkezi görevlileri ile görüşülmüş, Nahcivan Devlet Üniversitesi ve Nahcivan Bilimler Akademisi'nin burası hakkında yaptığı çalışmalar araştırılmıştır. Bunlar bir araya getirildikten sonra, Nahcivan ve Duzdağ Terapi Merkezi'nin turizm potansiyeline değinilmiştir.

Literatür incelemesinde Duzdağ Terapi Merkezi'nin turizm potansiyelini doğrudan konu alan ayrıntılı bir çalışmayla karşılaşılacakla birlikte, Duzdağ'ını farklı bilim alanlarında ele alan çeşitli çalışmalara rastlanmıştır. Bunlardan en önemlisi 27-28 Haziran 2012 tarihinde Nahcivan'da uluslararası düzeyde yapılan "Naxçıvan: İlkın şəhər və Duzdağ, Uluslararası Sempozyumu"dur. Bununla birlikte Ali Jabbarov ve Zulfugar Zulfugarov, "Azerbaycan'ın Nahcivan Özerk Cumhuriyetinde yer alan Duzdağ'da Sosyal Turizm Kaynaklar, Planlama ve Geliştirme", konulu kısa bir çalışması bulunmaktadır. Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Mağaralarını konu alan oldukça fazla çalışma vardır.

Ancak bunlar içerisinde Çankırı Tuz Mağaraları ve Speleoterapi ve Turizm potansiyelini değerlendirmek için 11-12 Nisan 2012'de Tuz Çalıştay'ı yapılmış ve çeşitli sunumlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Umut Tekin Pamir ve arkadaşlarının "Çankırı Kayatuzu Mağarasının ve Yakın Çevresinin Turizm ve Rekreatyonel Amaçlı Kullanımının İrdelenmesi (2014)" adlı çalışmalarında Çankırı Kayatuzu mağaralarının Turizm potansiyeli geniş bir şekilde değerlendirilmiştir.

2. SAĞLIK TURİZMİ

Genel tanımlamayla sağlık turizmi; kendi yaşadığı yerden başka bir yere sağlık amacı ile seyahat eden insanların oluşturduğu turizmdir. Farklı bir tanımlamaya göre ise sağlık turizmi; sağlığı koruma, iyileşme amaçlarıyla belirli bir süre için (genellikle 21 gün) yer değiştiren insanların doğal kaynaklara dayalı turistik bir tesise giderek kür uygulaması, konaklama, beslenme ve eğlence gereksinimlerini karşılaması sonucu ortaya çıkan hareketlerdir (Boz, 2004, s.132).

Günümüzde büyük ilgi gören ve hızla ilerlemeye devam eden sağlık turizmi yeni bir olgu değildir. Son yıllarda gittikçe popülerleşen sağlık turizmi kavramı binlerce yıl öncesinde ortaya çıkan bir durumun devamı

olarak görülmektedir.

Yüzyıllar öncesinde şifa verdiğiğine inanılan kişilerin ve kutsal yerlerin ziyaret edilmesiyle sağlık turizmi kavramı ortaya çıkmıştır. M.Ö. 4.000 yıllarında Sümerler dönemindeki sıcak su kaynaklarının etrafında kurulan sağlık tesislerinden başlayarak 14. yüzyıl Rönesans döneminde bugün bilinen adıyla SPA (salude par aqua) kelimesinin kullanılmaya başlanması ile o dönemde genellikle su ile ilişkilendirilen sağlık turizminin tarihsel temelleri atılmıştır (Aydın & Karamahmet, 2015, ss.2).

Dünya genelinde 1980’li yılların ortalarından itibaren sağlık turizminde ülkelerin sınırlarını aşan seyahatler hız kazanmış ve sürekli aratarak günümüze kadar katlanarak devam etmektedir. Bunun en önemli nedenleri arasında; ulaşım sistemleri ve teknolojik gelişmeler ile bunların kullanışlılığı ve sağlık alanında teknolojik tıbbi bilimsel ilerlemeler gelmektedir.

Sağlık sektöründeki hızlı gelişmelere rağmen insanoğlu sağlık sorunlarının tedavisinde her dönemde alternatif tıp yöntemlerini hep denemiş ve günümüzde ekonomik ve ulaşım sektörünün gelişmesine paralel olarak artan oranda kullanmaya devam etmektedir. Bu alanlardan birisi de mağara ve tuz mağaralarında tedavi olma yöntemidir.

İlk çağlardan beri besin maddesi ihtiyacına yönelik olarak kullanılan tuz madenleri günümüzde yalnızca tuz çıkarmak için değil, speleoterapi kapsamında da kullanılmaktadır. Speleoterapi kavramı Yunanca mağara anlamına gelen “spelo” kavramı ile terapi sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve mağara tedavisi anlamında kullanılmaktadır (Halilova vd., 2008, s.125).

Tuzun yararlı etkisi ilk olarak 1843’te Polonyalı hekim Felix Bochkowsky tarafından tespit edilmiştir (Zajac vd., 2014, s.124). 19. yüzyılın ortalarında (1843), Felix Bochkowsky tuz madenlerinde çalışan işçilerin akciğer hastalıklarına yakalanmadıklarını tespit etmiş ve tuz ile iyileştirme yöntemleri yaygınlaşmıştır.

Bu durum Tuz odalarının speleoterapi amacı ile kullanılmasına amaçlayan çalışmaların gelişmesine yol açmıştır. Daha sonra II. Dünya savaşında sığınak olarak kullanılan tuz madenlerinde uzun süre kalan insanların astım ve diğer solunum hastalıklarından arındıkları tespit edilmiştir (Çiçekoglu, 2012, s.61).

Gelişmelere bağlı olarak 1968 yılında Eski Sovyetler Birliği’nde tuz tedavisi amacı için Solotvino köyündeki bir mağaraya alerji hastanesi

kurulmuştur. Burada uygulanan uzun tedavi süresince astım hastalarının çoğunda 6 aydan 5 yıla kadar değişen sürelerde rahatsızlıklarında hafiflemeler gözlenmiştir (Dede, 2011, s.6).

Uygulanan tedavi yöntemine Rusya'da "Halotherapy" adı verilmiştir. "Halos" Yunanca tuz manasına gelmekte ve "Haloterapi" (HT) doğal tuz mağaralarında uygun hava ve iklim ortamında kontrollü tedavi olarak da bilinmektedir (Chervinskaya & Zilber, 1995, ss.221).

Günümüzde gittikçe yaygınlaşan Tuz terapi (Speleoterapi) birçok ülkede önem kazanmaya ve yeni tedavi merkezlerinin oluşturulmasına kadar hızla yaygınlaşmaya başlanmıştır. Ancak Speleoterapi tedavi usulünün uygulanabilmesi için birtakım şartların yerine geliyor olması gerekmektedir.

Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Yüksek dispersli sodyum klorür aerosollarının olması, Sabit hava sıcaklığı, Havada mikroorganizmaların ve diğer alerjenlerin olmaması veya minimal seviyede olması, Hava akımının minimal surety, Sakinleştirici muhit, Havada gazların, rutubet ve atmosfer basıncının stabil göstergilerle ifade olunan münasebetler sisteminin mevcut olması (Akyüz, 2008, s.108).

Dünyanın birçok ülkesi sahip olduğu tuz mağaralarını astım hastalıklarının tedavisi için düzenleyerek sağlık turizmine kazandırma yoluna gitmiştir. Sadece Azerbaycan (Nahçıvan) değil aynı zamanda Türkiye, Polonya, Macaristan, Almanya, Kırgızistan, Belaruz, İsviçre ve İtalya gibi 15 ülkede yer altı tuz mağaralarında tıbbi klinikler bulunmakta, astımlı hastalar, bu alternatif tıp imkânlarından yararlanarak tedavi görebilmek için mevcut mağaraları ziyaret etmektedirler.

Tuz mağaraları speleoterapi amaçlı sağlık turizmi yanı sıra, diğer turistik ve rekreasyonel amaçlarla da kullanılmaktadır. İran'da Namakdan, Pakistan'da Khewra, Polonya'da Wieliczka, Almanya'da Berchtesgaden, Ukrayna'da Artemovsk, bu mağaralara örnek olarak verilebilir (Timur vd., 2014, s.98).

3. NAHCIVAN

3.1. Coğrafi Konum:

Duzdağ tuz terapi merkezi Türkiye'nin doğusunda, Azerbaycan'a bağlı Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nde yer almaktadır. Nahcivan, Küçük Kafkas Dağlarının güneybatısında dağlık bir alandır. Matematik konum olarak 44°46' D - 44°10' D boylamlar ile 38°51' K - 39°47' K enlemleri arasında yer alır.

Harita 1. Nahcivan'ın Coğrafi Konumu. (www.openstreetmap.com'dan düzenlenmiştir)

Kuzey ve kuzeydoğudan Ermenistan Cumhuriyeti (224 km), kuzeybatıdan Türkiye Cumhuriyeti (11 km) batı ve güneybatıdan ise İran İslam Cumhuriyeti (163 km) ile çevrelenmiştir (Harita1). Nahcivan'da yükselti değerleri 600 m (Kotam yakınlarında Aras Vadisi) ile 3906 m (Kapıçığ zirvesi) arasında değişmektedir (Şimşek, 2010, s.115-116).

3.2. Doğal Çevre Özellikleri

Nahcivan bölgesinin arazisi jeolojik bakımdan Küçük Kafkas dağlarının Nahcivan tektonik hattında bulunmaktadır. Jeolojik oluşumuna göre Nahcivan arazisinin de bulunduğu bölümde üç kıvrım yapısı yer almaktadır. Bunlar; Şerur-Culfa antiklinali, Ordubad senklinali ve Zengezur antiklinali şeklinde kuzeybatıdan-güneydoğuya doğru uzanmaktadır. Bu yapılar Kafkas dağlarının genel istikameti ile aynı doğrultuludur. Şerur-Culfa antiklinalinde jeolojik yapı, kretaseye (tebeşir) kadar meydana gelen kıvrımlarla oluşmuştur. Şerur-Culfa antiklinalinin oluşumuna devon, karbon, perm ve trias çöküntüleri iştirak etmektedir. Aynı ayrı sahalarda ise jura çöküntüleri bulunmaktadır. Şerur-Culfa antiklinalinin kuzeydoğu kanadını oluşturan Culfa antiklinali üst perm, trias, jura ve üst kretase kayalarından meydana gelmektedir. Antiklinalin oku Nahcivan sınırları dışında İran arazisine de geçerek orada devam etmektedir. Ordubad senklinali ise oligosen sonu ve miosen öncesi meydana gelen kıvrımlarla oluşmuştur.

Nahcivan'da güneyde Aras ırmağı boyunca uzanan ova alanında ayrı bir jeolojik yapı görülmeyip kuzeydeki dağlık arazi ile aynı yapıyı göstermektedir. Ancak Aras ırmağı boyunca uzanan düz ovalık hatta dördüncü zaman çöküntüleri yapı üzerinde birikerek üstünlük teşkil etmektedir (Babayev, 1999, s.30-37).

Nahcivan arazisini jeomorfolojik olarak kuzeybatıdan-güneydoğuya doğru üç yükselti basamağına ayırmak mümkündür. Aras ırmağı yatağından itibaren kuzeye doğru yaklaşık 600-1200 metreler arasında bir hat şeklinde uzanan "Ovalık Kuşak", 1500-2400 m'ler arasında uzanan "Orta Dağlık Kuşak" ve Nahcivan'ın kuzey ve batı bölümlerini üçüncü kuşak olan "Yüksek Dağlık Kuşak" oluşturmaktadır (Babayev, 1999, s.38-42).

Nahcivan'da akarsu şebekesinin esasını kuzeybatıda Türkiye, İran, Nahcivan sınırının kesişme noktasından, bölgeye giren Aras ırmağı ve kuzeybatıda dağlık sahadan kaynaklarını alıp güneybatıda Aras'a katılan Doğu Arpaçay, Nahcivançay, Elinceçay, Gilançay, Ordubatchay oluşturmaktadır. Doğal göller bakımından sınırlı sayıda kaynağa sahip Nahcivan'da farklı kullanımlara yönelik çok sayıda suni göl vardır (Zaman, 2014, s.34).

Karasal iklimin hüküm sürdüğü Nahcivan'da iklimin karasallığı Aras Irmağından yüksek dağlık alanlara doğru, yükseltiye bağlı olarak artmaktadır. Yıllık ortalama sıcaklıklar 12-14 °C, en soğuk ay olan ocakta sıcaklık ortalamaları sıfırın altında 6-10°C olurken, en sıcak ay olan temmuzda ise 24-28 °C kadardır (Babayev, 1999, s.43-54).

3.3. Beşerî Çevre Özellikleri

Asya ile Avrupa arasındaki tarihi yollar üzerinde bulunan Nahcivan'da yerleşme tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Adının Nuh tufanı ile anılması ve yapılan çeşitli arkeolojik çalışmalar, tarihi dönemler içerisinde çeşitli uygarlık ve devletin egemenliği altında kaldığını göstermektedir.

Nahcivan aynı zamanda Anadolu'nun doğuya uzanan bir parçası ve Türkiye için "Doğunun Kapısı" özelliğini taşımaktadır. Yüzölçümü 5503 km² olan Nahcivan'da aynı adı taşıyan başkent Nahcivan'dan başka yedi ilçe merkezi, 5 adet şehir, 8 kasaba ve 205 köy yerleşiminde 450 bin kişinin üzerinde nüfus bulunmaktadır. Nahcivan ayrıca coğrafi yapısı ve çok eski geçmişine bağlı olarak birçok doğal, kültürel ve tarihi esere sahiptir. Kuzeydeki dağlık kuşakta yer alan ilginç doğal oluşumlar ve yaylaların yanında, özellikle ilkbaharın gelişini karşılamak için yapılan Nevruz

Bayram'ı kutlamaları, Hıdır Nebi törenleri (Arık Gedirzade, 2017, s.1-8), Eshab-ı Kehf, Nuh peygamber türbesi, Mümine hatun türbesi gibi birçok görülmeğe değer eserlere beşiklik etmektedir.

Türkiye ile arasında Dilucu gümrük kapısı vasıtasıyla düzenli karayolu bağlantısı bulunmaktadır. Ayrıca Azerbaycan'ın diğer merkezleri (Bakü, Gence) ile tarifeli havayolu seferleri yapılmaktadır.

4. NAHCİVAN KAYATUZU (DUZDAĞ) YATAKLARI VE TERAPİ MERKEZİ

Araştırma sahamız olan ve Kayatuzu yatakları ve tuz terapi merkezi, Nahcivan şehir merkezinin kuzeybatısında yer almaktadır. Kayatuzu yataklarının jeolojik oluşumunda üçüncü zamanın miosen ve kuaterner çöküntüleri etkili olmuştur. Özellikle tuz yataklarının oluşumunda miosen çöküntüleri her kademede bulunmakta ve bu döneme ait altı tabaka yer almaktadır (Nağıyev & Memedov, 2010, s.90).

Fotoğraf 1. Duzdağ ve Çevresinin Bulunduğu Alandaki Arazi Yapısı.

Tuz yatakları iki bölüme ayrılmaktadır. Güneydeki bölümü *Nahcivan sahası* (uzunluğu 2,2 km, eni 1,6 km, sahası 3,5 km²) ve diğeri de ondan 4,5 km kuzeybatıda yer alan *Sust sahası* (uzunluğu 1,3 km, eni 0,9 km, sahası 1,2 km²)'dır (Nağıyev & Məmmədov, 2010; s.90). Araştırma

sahamız olan ve tuz terapi merkezinin de yer aldığı asıl kayatuzu yatakları Nahcivan sahasında yer almaktadır (Harita 2).

Harita 2. Nahcivan Duzdağ' ve Çevresi Topoğrafya Haritası.

4.1. Duzdağ Speloterapi Merkezinin Tarihi Gelişimi

Nahcivan ekonomisi ve yerleşme tarihi açısından kayatuzu büyük öneme sahiptir. Araştırmalar, M.Ö. 5. bin yılın ikinci yarısından itibaren tuz çıkarılmasıyla başlamıştır (Bakhshaliyev & Marro vd., 2012, s.13). Rivayete göre Nuh tufanından sonra Nuh ve yanındakiler Nahcivan'da ilk yerleşmeyi kurarak yeryüzüne insanlık bu yöreden yayılmıştır (Qədirzadə, 2008; s.127-133). Bununla bağlantılı olarak, II. Yüzyılda Yunan bilim adamı Claudi Ptolomey, 16. yüzyılda Arap bilim adamı El Şerif, XIX yüzyılda Rus bilim adamı Konstantin Nikitin ve 19. yüzyılda araştırma yapan diğer bilim

insanları, Nahcivan kentinin oluşumunun Hz. Nuh ve tuz üretimiyle bağlantılı olduğunu ve Nuh Peygamber döneminde Tuz çıkarılmaya başlanıldığını söylemektedirler (Hebipbeyli, 2007, s.8). Tarihi kayıtlara göre, İpek Yolu'ndan önce Nahcivan'dan Orta Doğu ülkelerine “Tuz Yolu” adıyla ticaret bağlantısının kurulduğu bildirilmektedir (Rzayev, 2012, s.287).

Fotoğraf 2. Duzdağ Terapi Merkezinin Girişi.

Tuzlanın işletmeye açılış tarihi tam olarak bilinmemekle beraber bölgeye hâkim olan devletler tarafından işletildiği kabul edilmektedir. Bölgede yapılan arkeolojik araştırmalara göre, Duzdağ'dan açık yöntemlerle tuz çıkarımı, yirminci yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür.

Yapılan iyileştirmeler sonucu 1927'den beri endüstriyel yöntemlerle yataklar işletilmektedir (Seferli, 2012, s.314-320). Tuzun temel gıda maddesi olması ve her zaman ihtiyaç duyulmasının yanı sıra, tuzlanın Aras vadisi içerisinde yer alması dolayısıyla doğal bir ulaşım güzergâhında bulunması, işletilmeye başlandığı andan itibaren hiç kapatılmamasını sağlamıştır. Ayrıca yatakların zengin bir rezerve ve yüksek tenöre (% 92-96) sahip olması da tuzlanın uzun ömürlü olmasındaki diğer önemli etkenlerdendir.

Terapi merkezi önceleri Babek ilçe merkez hastanesinin bünyesinde 50 yataklık bölüm şeklinde faaliyet göstermiştir. Daha sonra 1979 Ekim ayında fizyoterapi merkezi kurulmuş, 1980 yılının Mart ayında faaliyete geçmiştir. Taleplerin artması sonucu 1983 yılında yatak sayısı 100'e çıkarılmıştır.

Daha sonraki yıllarda yapılan iyileştirme ve kapasite artırımlarıyla

hizmet veren merkez bu günkü şeklini 2006 yılında almıştır. Yapılan geliştirme ve yenilemelerle modern tıp kliniği halini alan merkez, çevre ülkelere de hizmet verebilecek kapasiteye ulaşmıştır.

4.2. Duzdağ Speloterapi Merkezinin Başlıca Özellikleri

Nahcivan'da tuz terapi merkezinin yerüstü bölümü, Tuz mağaralarına yaklaşık 2 km mesafede "Duzdağ Otel" bünyesinde faaliyet göstermektedir. Duzdağ Otel 2008 yılında açılmış, terapi amacıyla gelenler için gerekli bütün ihtiyaçlar karşılanmaktadır. Otel, 100 standart, 8 suit, 35 küçük suit, 1 kral dairesi olmak üzere 144 oda ve bahçede bulunan 7 villa ile hizmet vermektedir.

Fotoğraf 3. Tuz Terapi Merkezinin Yerüstü Bölümünün Bulunduğu Duzdağ Otel.

Araştırma konumuz olan yeraltı terapi merkezinin bulunduğu Tuz mağarası ise buradan yaklaşık 2 km kuzeyde, 1173 m rakımda ve Nahcivan merkezine 12 km mesafede bulunmaktadır.

Yer altı tuz terapi merkezi tuz madeninin II. Merkezinde ana girişten itibaren 300 metre dağın içerisinde ve 110 m derinlikte yer almaktadır. Tuz tabakalarının kalınlığı 8,2 metre olan merkezde, oksijen ve zengin tuz minerallerinin oluşturduğu hava, birçok kronik hastalığın tedavisinde ayrıcalıklı bir role sahiptir. Başka bir ifadeyle, burada tuz katmanları arasındaki oksijen havanın % 20,3'ünü oluşturmaktadır. Merkezde havanın

sıcaklığı ise sabittir (18-20 °C), bağıl nem ise % 20-25 arasında değişmektedir. Tuzun içerdiği zengin mineraller ve tuzdaki kimyasal elementler de vücut üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (İbrahimov & Eliyev, 2012, s.341), (Tablo 1 ve 2).

Tablo 1. Duzdağ Terapi Merkezindeki Tuz Mağaralarının Bazı Ortalama Özellikleri

Giriş Bölümünün Ortalama Yükseltisi	1173 m
Sıcaklık	18-20 °C
Atmosfer Basıncı	960 mb
Bağıl Nem	% 20-25
Rüzgar Hızı	0-0,1 m/s
Yüksek dağılım (Dispers)	Na ⁺ , Cl ⁻ iyonları
Oksijen oranı	%20,3
Karbon Gazı Oranı	%0,03
Ses	15-20 dB

Kaynak: İbrahimov&Eliyev, 2012, s.340-42.

Tablo 2. Duzdağ Tuzunun Bileşimi

Katmanların No'su	Bileşenlerin Miktarı (%)						
	NaCl	CaCl ₂	MgCl ₂	Na ₂ SO ₄	CaSO ₄	MgSO ₄	Diğer.
I	95,5	0,04	0,001	0,31	0,50	2,0	1,6
II	93,6	0,08	0,06	0,30	0,22	2,2	3,6

Kaynak: Nağıoğlu Nağıyev & Əsdanoğlu Məmmədov, 2010, s.91.

Şekil 1. Duzdağ Terapi Merkezinin Yerleşim Krokisi

Yeraltı tedavi merkezi 9 bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin ikisi kadın, ikisi erkek ve biri çocuk koğuşu, ikisi dinlenme odası ikisi de farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Yapılan düzenlemeler ve iyileştirmeler sonucu 47 odada aynı anda 128 hastanın terapi olması için ortam oluşturulmuştur. Yıllık ortalama olarak ise 3500-4000 arasında terapi amaçlı hasta kabul edilmektedir.

Fotoğraf 4. Duzdağ Terapi Merkezinin İç Bölümü Giriş Koridoru.

Duzdağ terapi merkezine genel olarak yaz aylarında daha yoğun ilgi duyulmaktadır. Bunda çalışanların izinlerini genellikle yazın kullanmaları ve okulların yazın tatil olmasının etkisi büyüktür. Sahada yapılan gözlemler sonucunda (Mayıs-2019) otuzaltı yetişkin, yedi tane de 12 yaşından küçük çocuğun terapi aldığı tespit edilmiştir.

Tedavi gündüz ve gece olmak üzere iki vardiyada gerçekleşmektedir. Terapi merkezinde 2-12 yaş arasındakiler için gündüz, 12 yaş üzerindeki için ise gece seanslarında terapi uygulanmaktadır.

Tuz terapi merkezine tedavi için başvuranlar önce 2-3 gün hastane alanında adapte olmak için tutulmaktadırlar. Bundan sonra kişilerin hastalık derecelerine göre saat 18.00'dan 08.00'a kadar büyükler 20-24 seans, çocuklar ise 14-18 seans yer altı bölümünde terapi olmaktadır. Bu süre hastalığın ciddiyetine, eşlik eden hastalıklara ve genel sağlık durumuna bağlı olarak değişebilir. Diğer taraftan hastalar kendilerine uygulanan diğer tedavilere de burada devam edebilmektedirler (fizik tedavi v.s). Merkezde;

kafeterya, TV salonu, kütüphane, büfe, nöbetçi hemşire odası hizmet vermektedir.

Fotoğraf 5. Tuz Mağarası Büfe ve Kafeterya Bölümü.

Duzdağ Fizyoterapi merkezinin diğer tuz tedavi merkezlerinden farklı olarak, mağaranın içerisinde yer alan terapi bölmelerinin yükseklik farkı olmadan yatay uzanması, içerisindeki odalara asansör kullanmadan yaklaşık 300 m yürüyerek ulaşılması, hastaların rakım farkına maruz kalmadan kolayca ortama adapte olarak tedavi olmaları üstünlükleri bulunmaktadır.

Fotoğraf 6. Duzdağ Terapi Merkezinin Yatakhane Giriş Bölümleri.

Ayrıca mağara içerisinde havalandırmanın doğal yollarla olması, zararlı gazların birikmesini önlemekte, mikrobiyal cisimcikleri düşük seviyede tutmakta, hava küçük tuz zerrecikleri bakımından zengin, allergenler yok derecede az, nem ve sıcaklık ise sabit olmaktadır (İbrahimov & Eliyev, 2012, s.341).

Fotoğraf 7. Duzdağ Terapi Merkezi Terapi Odası (İki kişilik)

Nahcivan Duzdağterapi merkezi Türkiye üzerinden kolaylıkla ulaşılacak mesafededir. Türkiye-Azerbaycan (Nahcivan Özerk Cumhuriyeti) arasında yer alan Umut (Hasret) Köprüsü'nden sadece 80 km uzaklıkta yer almaktadır. Nahcivan Hava Limanı'na 18 km, Iğdır Hava Liman'ına ise 180 km mesafede yer almaktadır.

5. SONUÇ

Dünya genelinde turizm faaliyetleri çeşitlenerek artmaktadır. İnsanlar sadece eğlenmek, dinlenmek veya boş zamanlarını değerlendirmek için seyahat etmemektedir. Özellikle sağlık problemleri yaşayan insanların tedavi olmak amacıyla farklı alternatif yollar denemektedirler. Bundan dolayı sağlık turizmi diğer turizm faaliyetlerinden farklı amaçlar taşıyabilmektedir.

Yapılan tıbbi çalışmalar sonucu speleoterapi astım ve nefes darlığı sorunları yaşayan insanların tedavisi için iyileştirici veya tamamlayıcı etki göstermektedir. Özellikle tuz mağaraları içerisinde yapılan bu terapi daha çok tercih edilmektedir.

Nahcivan Duzdağ kayatuzu yataklarındaki terapi merkezi uzun yıllardan beri bu amaçla kullanılmakta ve 2006 yılından sonra yapılan ek yatırımlarla terapi olmak isteyenler için imkânlar sunmaktadır. Duzdağ Terapi Merkezi bir taraftan sahip olduğu jeolojik yapısı, içerisinde oluşturulan hastahane ortamı ve hastaların ihtiyacı için gerekli doğal ortam, diğer taraftan yakınında hizmet veren Duzdağ Otel ile gerekli terapi imkânlarına sahiptir. Bunun dışında Nahcivan'ın coğrafi konumu, iklimi ve sahip olduğu tarihi geçmişi diğer imkânlar arasındadır. Standartları yüksek karayolunun mevcudiyeti, havayolu ulaşım olanakları, diğer üstünlükleri arasındadır.

Duzdağ Terapi Merkezi, dokuz bölüm 47 oda ve 128 yatak kapasitesi ile yılın her mevsimi hizmet verebilmektedir. Ancak çalışan insanların izinlerini genellikle yaz aylarında kullanmaları ve okulların yaz aylarında tatil olması, ziyaretçi yoğunluğunun yaz aylarında olmasına neden olmaktadır. Her mevsim dengeli bir şekilde ziyaretçi yoğunluğunun ayarlanması için gerekli yasal ve diğer düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Ancak her tesis gibi burasının da yazılı ve görsel medyada sürekli tanıtıma ihtiyacı vardır. Özellikle uluslararası basında tanıtım yapılması, marka değerini daha da yükseltecektir. Nahcivan, Türkiye ve İran gibi nüfusları çevresine göre oldukça fazla iki ülke ile sınır komşusudur. Bu ülkelerde tanıtımına daha fazla önem verilmelidir. Son yıllarda medya kaynaklarında sürekli işlenen sağlık programlarında adından, özelliklerinden ve sunduğu imkânlardan söz ettirilmelidir. Bu alandaki tanınmış akademisyen ve diğer meslek sahipleri davet edilerek reklamı yapılmalı ve düzenli tur şirketleri vasıtasıyla Nahcivan'a turlar düzenlenmelidir. Nahcivan'ın sahip olduğu diğer turizm değerleri Duzdağ ile birlikte değerlendirilmeli dışarıdan gelenlere komple bir paket halinde sunulmalıdır. Bunu dışında sağlık turizmi için gelenlere tedavi, konaklama, beslenme ve diğer alanlarda birçok kolaylıklar sağlanarak tanıtımına katkı sağlanmalıdır.

6. KAYNAKLAR

- Akyüz, E. (2008). *Sağlık turizmi çerçevesinde mağara turizmi: Çankırı İli-Polonya Krakow bölgesi örnekleri karşılaştırmalı analizi*. Ankara: Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Aydın, G. & Karamehmet Aydın, B. (2015). Dünyada ve Türkiye'de sağlık turizmi pazarlama uygulamaları ve karşılaştırmalı durum analizi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* (16), ss. 1-21.
- Aydın, O. (2012). Türkiye'de alternatif bir turizm: Sağlık turizmi. *KMÜ Sosyal ve*

- Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23)*, ss. 91-96.
- Babyev, S. (1999). *Naxçıvan Muxtar Respublikası'nın coğrafiyası*. Bakı.
- Bakhshaliyev, V., Marro, C., Hamon, C., Aliyev, N., Dessaint, P. & Sanz, S. (2012). *Naxçıvan Duzdağının qədim duz mədənləri*. Naxçıvan.
- Boz, M. (2004). *Turizmin gelişmesinde alternatif turizm pazarlamasının önemi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Chervinskaya, A.V. & Zilber, N. A. (1995). Halotherapy for treatment of respiratory diseases. *Journal of Aerosol Medicine*, 8 (3), ss. 221-232.
- Çiçekoğlu, P. (2012). *Haloterapi, tuz terapisi ve speleoterapi*. Çankırı Tuz Çalıştayı Raporu, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, s.61-66.
- Dede, Z. (2011). *Çankırı tuz mağaralarının tıbbi jeoloji açısından değerlendirilmesi*. Niğde Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Gedirzade, A. T. (2017). Azərbaycan Türk kültüründe Hıdır Nebi bayramı. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi Cilt:5, Sayı:11, Temmuz 2017*, ss.1-8.
- Halilova, H., Yusufov, Z. & Ahundova, E. (2008). Türkiye ve Azerbaycan tuz mağaraları ve sağlık üzerine etkileri. *Uluslararası Katılımlı Tıbbi Jeoloji Sempozyumu*, kitabı içinde ss. 125-128.
- Hebipbeyli, İ. (2017). *Duzdağ mozaikası*. Bakı.
- İbrahimov, M. & Eliyev, M. (2012). Naxçıvan fizyoterapiya xestaxanasında bronxial astmalı xestelerin fizyoterapiya metodu ile müalicəsi, *Naxçıvan: İlkin şəhərvə Duzdağ, Uluslararası Sempozyum Bildirileri 27-28 Haziran 2012*, Nahcivan, kitabı içinde, ss. 340-342
- Jabbarov, A. & Zulfugarov, Z. (2015) Social tourism in Duzdag, Nakhchivan Autonomous Republic with in the Republic of Azerbaijan: Resources, planning and development, *American Journal of Tourism Management* 2015, 4(1) ss. 1-6
- Nağıyev Nağıoğlu, V. & Məmmədov Əsdanoğlu, İ. (2010) *Naxçıvan Respublikası'nın faydalı qazıntıları*. Bakı.
- Öztürk, Y. (2018) Sağlık turizmi kapsamında tuz mağaralarının speleoterapi amacıyla kullanılmaları üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimlerde Güncel Akademik Çalışmalar-2018, Cilt I*. Ankara, kitabı içinde, ss. 719-734.
- Qədirzadə, H. Q. (2008). *Nuh Peyğəmbər Dünya tufanı və Naxçıvan*. Qızıl dağ Nəşriyyat, Naxçıvan.
- Rzayev, Z. (2012). Dünya duz ticareti və Naxçıvan. *Naxçıvan: İlkin şəhərvə Duzdağ, Uluslararası Sempozyum Bildirileri 27-28 Haziran 2012*, Nahcivan, kitabı içinde, ss. 286-290.
- Seferli, F. (2012). Naxçıvan Duzdağında duz hasilatı tarixindən. *Naxçıvan: İlkin Şəhər və Duzdağ, Uluslararası Sempozyum Bildirileri 27-28 Haziran 2012* kitabı içinde, Nahcivan, ss. 314-320
- Şimşek, O. (2010). Nahcivan'ın jeopolitik ve jeostratejik önemi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6, Sonbahar 2010, ss. 111-132

- Timur Pekin U., Orhan, M. & Aksüt, A. (2014). Çankırı kaya tuzu mağarasının ve yakın çevresinin turizm ve rekreasyonel amaçlı kullanımının irdelenmesi. *Ormancılık Dergisi*, 10(1), ss. 97-113.
- Zajac, J., Bojar, I., Helbin, J., Kolarzyk, E. & Owoc, A. (2014). Salt caves as simulation of natural environment and significance of Halotherapy. *Annals Of Agricultural And Environmental Medicine*, 21(1), ss. 124-127.
- Zaman, S., (2014). *Siyasi coğrafya açısından Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- <http://www.duzdag.com/>
- <http://www.duzdag.com/duzdag-fizioterapiya-merkezi>
- <https://tr.climate-data.org/asya/azerbaycan/nakhchivan/nakhchivan-1770/#weather>
- <http://www.nakhchivan.az/portal-1/index-2.htm>